

1. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ג עמוד א

מאן תנא להא דתנו רבנן: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה ומן המעקה... מאי טעמא? דבית כתיב בהו בכלהו.

2. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא הלכה א-ד

מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שני +דברים כ"ב ח' + ועשית מעקה לגגך, והוא שיהיה בית דירה אבל בית האוצרות ובית הבקר וכיוצא בהן אינו א זקוק לו, וכל בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המעקה. +/השגת הראב"ד/ אבל בית האוצרות ובית הבקר וכיוצא בהן אינו זקוק לו. א"א בספרי מרבה את כולן למעקה ואינו ממעט אלא בית שער ואכסדרה ומרפסת.

בית של שני שותפין חייב במעקה, שני +דברים כ"ב ח' + כי יפול הנופל ממנו, לא תלה אלא בנפול, אם כן למה נאמר ב גגך, למעט בתי כנסיות ובתי מדרשות לפי שאינן עשויים לדירה, היתה רשות הרבים גבוהה מגג אינו זקוק למעקה, שני כי יפול הנופל ממנו, ולא לתוכו.

גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול ממנו הנופל, וצריך להיות המחיצה חזקה כדי שישען האדם עליה ולא תפול, וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שני +דברים כ"ב ח' + ולא תשים דמים בביתך, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה. +/השגת הראב"ד/ גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים. א"א דוקא במקום דרסו והוא מקום הנמוך שבו אבל שאר צדדין שלשה טפחים.

אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל ג מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שני +דברים ד' ט' + השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשול המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים.

3. ספרי דברים פרשת כי תצא פיסקא רכט

(ח) כי תבנה בית חדש, אין לי אלא בונה לקח ירש ונתן לו במתנה מנין תלמוד לומר בית מכל מקום. לא תשים דמים בביתך, אין לי אלא בית מנין לבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתך, יכול אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת תלמוד לומר בית, מה בית מיוחד שהוא בית דירה יצאו אלו שאינם בית דירה.

* מהי שאלת הראב"ד על הרמב"ם מהספרי?

4. תורה תמימה הערות דברים פרק כב הערה עה

(עה) ועיין ברמב"ם פ"א ה"ח מברכות דבשעת עשיית מעקה מברך אשר קדשנו וכו' לעשות מעקה, וכו' לא העירו מקור לדון זה, ואם סברת עצמו היא קשה טובא שסותר דברי עצמו באותו הפרק [הלכה ד'] שכתב ז"ל, ולמה אין מברכין על נטילת ידיים באחרונה [לאחר הסעודה] מפני שלא חייב בדבר זה אלא מפני הסכנה [מפני מלא סדומית] ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם, עכ"ל. וא"כ הלא כל ענין מעקה מפורש בתורה שהוא משום סכנה, ולמה יברך עליה, ודוחק לחלק דנטי' הוי סכנה לעצמו ומעקה סכנה לאחרים דמאי שנא, וגם לשונו לא משמע הכי, ואולי דעתו דשאני מעקה דענינה כתיב בתורה מפורש בלשון מ"ע.

* מהי קושייתו על פסק הרמב"ם לברך על עשיית מעקה?

5. חזון איש חו"מ סי' יח

נהי דלאו בית הוא, מ"מ הא מרבינן כל מידי דסכנה... מרבינן שלא יגדל כלב רע ולא יעמיד סולם רעוע מקרא ד' ולא תשים', ומאי גרע בית הכנסת שיהא מותר להניח מקום סכנה... וכן באין בו ד' על ד' דאמר סוכה ג' א' דפטור, וכן אוצרות ובית הבקר, ובמאי עסקינן אי משתמשין על הגג למה פטור, ואי אין משתמשין לעולם פטור.

6. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף ג עמוד ב

והנה איתא בסוגיא כאן שהבית שאין בו ד' על ד' הואיל ואינו ראוי לדירה פטור מן המעקה. ועולה הקושיא, למה יפטור בית זה מן המעקה, נהי שהעשה אינו נוהג דאיהו דירת בית, עכ"ז יתחייבו הבעלים לבנות מעקה משום חייב הלאו המחייב בהסרת המכשולות. ולמה לא יחשב גג הבית הזה למכשול וכדבר מסוכן ויהיה זקוק למעקה כדי לסלק המכשול אף על פי שאין בבית ד' על ד' ואינו ראוי לדירה.

* מה קשה לחזון איש ולגרי"ד בהבנת גורי מצוות מעקה?

7. חזון איש חו"מ סי' יח

ונראה דכל גג אינו בכלל המכשולות, שאין היזקו מצוי כל כך. שהעומד על הגג זכור בטבעו להיזהר, וגם הוא מנהגו של עולם, וכמו שמוטר לעלות באילן ומותר לעלות לבנות הגגין והעליות בלא מעקה סביביו... אלא שבגג בית דירה חידשה תורה מצות מעקה, ולהקפיד על סכנת הנפול. ובה צריכים לתנאי בית: תוכו י' וד' על ד' ושדור שם אדם. אבל המשתמש על הגג שאין תחתיו דירה, לא חייבה תורה מעקה. והוי בכל פעם שעולה, כעולה באילן.

8. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף ג עמוד ב

וכינתן ליישב קושיא זו בשני תירוצים. א) י"ל שהבעלים אמנם חייבים לסלק את המכשול הקיים בגג הזה מפני הלאו, אלא שאינם מצויים לסלקו ע"י בניית מעקה. רשאים הם למנוע נזק מחמת הגג גם בדרכי שמירה אחרים. אך כל זה בבית שאין בו ד' על ד', אבל בד' על ד' העשה מחייב את בעל הבית לבנות מעקה דוקא.

ב) א"נ י"ל שגג הבית אינו מכשול במציאות. שונה גג מבור ברה"ר, בור ברה"ר הוא מכשול במציאות מפני שהבור נמצא במקום הלך הרבים. מאידך הגג אינו נמצא במקום דריסת הרגל, ואינו איפוא מכשול במציאות ולפיכך אין הבעלים חייבים בשמירתו. רק כאשר חל העשה של מעקה נקבעה על ידו חלות השם של מכשול על הגג מפני גוה"כ מיוחדת, ואז חל גם הלאו של אי סילוק המכשולות. אולם כשאין עשה ליכא לאו, ולכן הבעלים של בית שהוא פחות מ'ד' על ד' פטורים לגמרי ממעקה ומשמירת הגג.

בית שאן בו נדנד אמות. סוכה דף ג' וכן המעקה דבית כתיב ביה, וקשה דאפילו בורות שחיין ומשרות חייב במעקה כדנתיא לעיל ומי ברע מתא דהכניא בבית דף ט"ו לא ינדל כלב רע כח אולמא דכל דבר הראוי להזיק ומביא לידי מכשול מות אסור להניחו, כמבואר ברמב"ם פ"יא הל' רוצח ושמיחי הל' י' ומאי שנת בית שאן הו' דמידי. וי"ל דתם מיירי בשיש לו בית והני מילי תשמישי הבית וינמנדי לומן מרובה, אבל כשאין לו אלא בית גרוע כוח העמוז להסתור שאינו ראוי לדירה, לא חיישון שיארע מכשול מות בעמט ימים. ועוד י"ל דאם הוא משתמש על גג חייב, וכן הוא דמסרינן בית התנן כח כדלענין מיירי כשאינו משתמש שם, אבל כששתמש ויוכל לבוא לידי מכשול עובר על מצוות השמר לך ושומר נפשו, ועל לית לא תשים דמים. כמ"ס הרמב"ם הני"ל אלא כשאנו משתמש שם ואינו חושש לשום מכשול מכ"ם יש מצויע כי תבנה בית ועשית מעקה, בהא יש חילוק בין בית שנטשה לדירה לבית התנן וכי וכן בית פחות מדי"א סבור בכה"ג...

מה המכנה המשותף להסבריהם ומהו עומק דבריהם? העזר במקורות הנאים.

10. דבר שבמנין על ספר המצוות - קפד

בענין מעקה

יש דיון יש חוב במעקה לסלק המכשול. ומנין שאין זה חוב הבית מטלא ידעך שכל המכשול שהוא על הגג הוא שחייב במקרה וכן במש"ה המעקה. מכל הלין למרוב שדעת טרן הביי הוא שחייב המעקה הוא על כול הגג, ומה שפירשנו הוא שחייב במצות א"ל. הסנה שהחוב הוא על כול הדירה, אלא שבמצות בית דירה ואפילו הדירה היא לטקא יש חוב במעקה אבל עם החוב מוטל על כול הגג שהמכשול החוב ידו, ולכן מי שהגג מוטל לו אפילו לשימוש של אחר, כלי דירה החוב מוטל עליו. אולם כול פה"ש מ"ק שם. ח"ל. ולפ"י יצא ח"ן ב"י שיש לו חוקה שחייב ובר דג"ל על כול הבית החוב ששומר סלא יטל החוק על הגג למשם ואח"כ חייב חובה בבין בית, ואם נתן א' מסו. שישם נג' לא מעקה חוב במעקה וכו'.

על דירה, אם כתיב יש חוב מעקה וכו' הוא החשבה שבאמת אין בזה דין מעקה משום שהגג אינו משמש כבית דירה. אולם אתל שכלל זאח כאור שיש דירה לטפה יש כאן חוב במעקה, אזי החוב מוטל על כול הגג לעשות המעקה. אכן דברי הביי שכתב באת"ל שכלל הגג הוא המתייב במעקה. ענין טען הסבר דמאחר שהגג אינו בית דירה כשלעצמו ואין בו חוב אלא מחמת הכ"ח דירה שלמטה, א"כ אם כל הדירה פטור מה"י ח"י לחייב את כול הגג? תראה ככ"א דס"ל לרבי דתורת המעקה אינה תובת דירה, וזה שאמר יראה שיהי' בית דירה, ובה"ש שפסקו שיש בית דירה החוב לעשות מעקה, אלא שהחוב מוטל על כול המכשול שהוא על הגג, ובמקום שכלל הדירה הוא גם כול הגג כמבואר, שהחוב עליו, אבל היא שכלל הדירה אינו כול הגג, אז מוטל החוב על כול הגג שהמכשול הוא שלו.

מ"ס חוש המכ"ס (ח"א ס" ק"י) ששאל למה ב"י י"ל, מי שיש לו חוקה לטמש שטוחה בגגים, וכנסו וסיל על גג חבירו אם חייב במעקה, ומי חייב במעקה? ושאלתי את הגה"מ מהרי"א קאח והשיב לי ח"ל. שאלת חכם חצי חשונה, כי באמת אין בזה דין מעקה, למבואר ברמב"ם פ"יא מה דנזח, וכן שאין בית דירה אכן חייב במעקה, הא כיצד? וי"ל על חש"ש בית דירה אינו חייב במעקה, הא כיצד? וי"ל על חש"ש בית דירה לטפה ב"י חייב במעקה, וכן שילל בית דירה לטפה ב"י חייב במעקה, וכן שחמש על הגג צריך לעשותה ולא בע"י, כדנתיא כפי השאלה (ק"א ב"י) שהמעקה על השוכר ולא על המסכר והביאו הרמב"ם בפ"י מה שכתוב ה"ג המצות הרבים היא, שיש שפירשם שהשאלה של המכ"ס הייתה כגון שאין בית דירה מותרת לו למעלה, ח"ן הגג משמש בהמשך הדירה, אם גג כזה מחייב במעקה?

וב"י צ"ל (בפ"א מה ברכות ה"כ הל' ו' הגה"מ ס"כ) ככאן דהחוב כתיב לעשות מעקה וכן בשנת כ"ק, ח"ן ר"ם (דף ק"א ע"ב) שם ג"כ שיהי' דק מרובין וכו' י"ש.

ולפ"י הייתה חשונה טרן הביי כי כעצם אין בזה משום חוב מעקה כ"ן שהגג מחמת עצמו אינו משמש כבית דירה, אולם הכנה"ג ובעל פה"ש דחו פ"י זה כמ"ס. ולכן אב הדירה שלמטה הגג שעל"י זה כבולות אמת היא שיש חוב מעקה, אלא שהשאלה היא, ודק באופן שהדירה היא כבולות אמת הגג בחוקה"ל י"ל ע"י ותמצא שהדירה היא כלי שמש"ג והגג הוא כלי שמש

11. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת שלח

ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל, יצא לחרוש בשאר (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור, לזרע לא תזרע כרמך כלאים (שם/דברים כ"ב/), לקצור כי תקצור קצירך בשדך (שם/דברים כד) בדישה לא תחסום שור בדישו (שם/דברים כה) בעיסה ראשית ערסותיכם, שחט ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה (שם/דברים יח) קן צפור שלח תשלח (שם/דברים כב) חיה ועוף ושפך את דמו וכסוה בעפר (ויקרא יז) נטע וערלתם ערלתו (שם/ויקרא יט) קבר מת לא תתגודדו (דברים יד) מגלח שער ראש לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא יט) בנה בית ועשית מעקה.

12. שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ו'

אמר רבי לוי כל מעשיהן של ישראל משונין מאמות העולם בחרישתן בזריעתן ובנטיעתן בקצירתן בעימורן בדישן בגרתיהן ביקביהן בגותיהן בבכורותיהן בבשרן בתגלחתן במניינן, בחרישתן שאנ' (דברים כ"ב) לא תחרוש בשור ובחמור, בזריעתן שאנ' (שם/דברים כ"ב/א) לא תזרע כרמך כלאים, בנטיעתן שאנ' (ויקרא י"ט) וערלתם ערלתו את פרוי, בקצירתן שאמור (שם/ויקרא י"ט) ובקצרכם את קציר ארצכם, בעימורן שאנ' (דברים כ"ד) ושכחת עומר גשדה, בדישן שאנ' (שם/דברים כ"ה) לא תחסום שור בדישו, בגרתיהם ביקביהם שאמור (שמות כ"ב) מלאתך דומער לא תאחר, ובתיב +במבדב"ח+ כתבואת גורן וכתבואת יקב, בגותיהן שאנ' (דברים כ"ב) ועשית מעקה לגגך, בתגלחתיהן שאנ' (ויקרא י"ט) ולא תשחית את פאת זקנך, במנינם שאנ' (שמות ל') כי תשא את ראש בני ישראל וגו', ישראל מונין ללכנה ואומות העולם לחמה.

13. רישומת שיעורים (ר"ד סולובייצ'ק) מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב אות ג-

הרמב"ם פסק שבבבית המעקה מקיים עשה של "ועשית מעקה לגגך". ואילו בהסדרת המכשולות יש עשה ד"השמר לך ושומר נפשוך". ונראה ששתי המצוות האלו שונות בעצם חלותן. בבית המעקה מהווה קיום עשה. לעומת זה בחיוב לסלק את המכשולות יש אזהרת איסור עשה אבל הגבירא אינו מקיים עשה ע"י הסרתם.

ההבדל הזה יוצא מהרמב"ם בה"ל ברכות (פ"א הל"ב), שם הוא קובע שהעושה מעקה לגגו מברך עובר לעשיית המעקה אקב"ל לעשות מעקה. והנה ברכה על כסוי הבור ברה"ר או בהסדרת המכשולות לא שמענו מעולם. וא"כ למה מברכים בעשיית המעקה. מוכח מכך שבעשיית המעקה יש קיום עשה - בדומה למשל לקביעת המזוזה, ובהתאם לכך מברכים עובר לעשיית המצוה. מאידך בבסיי בור ובהסדרת המכשולות אין הגבירא מקיים איזו שהיא מצוה, אלא מי שאינו מסיר מכשולות ושומרם מלהיק עובר באיסור העשה "השמר לך ושומר נפשוך" (השמר לשון איסור). ומשום כך אין מברכים לפני שמכסים את הבור או לפני שמסלקים שאר מכשולות.

14. מצודת דוד - טעמי המצוות מצוה תפ"ו

ועל דרך הסוד כבר ידעת כי הגג והבית רמז למדה אחרונה. וציווה הכתוב לעשות לה משמרת סביב שלא יכשל בה ויפרידה לעצמה כאשר תעו אחרים כדאיתא "ונעשה לנו שם" וזה "ועשית מעקה לגגך כי יפול הנפל" או לנו לנפול ממנו שאין לו תקנה. וזה "לא תשים דמים בביתך" שאם תפרידה מהבנין אתה מפסיקה מחיותה, ואיש הדמים שולט בה, והבן זה.

ודע כי סוד המעקה הסובב את גג הבית הוא צדיק יסוד עולם הסובב את העטרה משמרת למשמרת. שלא יכנס בה איש הדמים הוא סמאל, וזה לא תשים דמים בביתך.